Fehérvárcsurgói evangélikus egyház története.

Fehérvárcsurgói evangélikus egyház rövid története, már a reformáció 5oo éves emlékére iratott, valamint Luther Mártonnak az 5oo. éves születési évfordulójára készült. Ezen évfordulóra lett az evangélikus templom kivül-belül tatarozva és ez a történelem a rendelkezésre álló forrásmunkákból kivonatolva és megirva az utókor számára, mely az alábbiak szerint a következő:

Luther Márton 1483. november lo-én Eislebenben /Németország/ született. Ágostonrendi barát volt. Az Isten anyaszentegyháza iránt mélységes felelősséget érzett, ezért szembe került a baráti rend szabályaival, s ezért bebörtönözték a Wittenberg-i várbörtönbe, s ott fogalmazta meg a 95 tételt, kiszegelte 1517. október 31-én a Wittenberg-i vártemplom ajtajára. Ez a müve megrázta a világot és a sarkaiból kiforditotta, s az egész világ érdeklődésének a középpontjába került a 95 tétel tartalma. Később 3 év mulva kizárják a rendből. Utjára indult a reformáció. Luther, Kálvin, Zwingli Ulrich vezetésével, majd ellentét támad a reformátorok között és Luther követőiből alakult meg a lutheránus vallás. Kálvin követőiből a kálvinisták. Igy született meg az ágostai hitvallás evangélikus egyház. Luther meghalt 1546. február 18-án Eislebenben.

A reformáció I. századát örökös háboruk, harcok jellemezték. Török háboru, kuruc és később a vallás háboruk a protestáns vallás ellen és a protestáns papok ellen, s ezen harcok alatt elpusztult Csurgó és a csurgói lutheránus gyülekezet is. Ezek után nem maradt Csurgóról sem az evangélikus egyházról semmi adat, ami a keletkezésére bizonyitékul lenne, és csak különböző leirásokból, forrásmunkákból készült hiteles kivonat, ami a Fehérvárcsurgó-i evangélikus egyház rövid történetére vonatkozik, melyet Kozma József presbiter-pénztáros a következők szerint fogalmazott meg:

II.

Fehérvárcsurgói lutheránus egyház születése:

Három forrásból, leirásból lett rekonstruálva. Ezek a forrásmunkák az alábbiak:

1. A fehérvárcsurgói római katholikus templom Vizi Ottó a muzeumok rotaüzemében készült régészeti kutatások, műemlék utáni ásatások nyomán előkerült bizonyitó adatok alapján.
2. Fehérvárcsurgói evangélikus és református egyház rövid története c. könyvből készült kivonatok alapján. E történeti könyvet irta Thuri Etele evangélikus-református helyettes lelkész 1885-ben Pápán került kiadásra.
3. Dr Bányai Béla várpalotai evangélikus lelkész a Fehérvárcsurgóról irt tanulmányából kivonat a IX. rész 165-175-ig lapok.
4. Fejér vármegye és Székesfehérvár szabad királyi város 1930-31. évi cimtárában is szerepelnek az adatok, amelyek a fenti pontokban hivatkozott forrásmunkákkal is egyezőek.

1./ **Forrás anyagából kivonat:**

A falut 1227. évben emlitik először. 1333-tól 1335. évi pápai adójegyzék szerint Csurgó papja Lőrincz pap volt. 1403-ban, mint a csókakői királyi vár birtokát emlitik a falut. 1484-ben pedig már a templom is szerepel Plebanus ecclesie parochialis de Chorgó. A falu 1662-ig a csókakői vár birtoka. 1678-tól 1688 között azonban már a törökök által elpusztitott Fejér megyei falvak sorában találkozunk nevével. Későbbi források arról értesitenek, hogy a templom a mohácsi vész után romos állapotban volt, tető nélkül, csak a falai álltak. A XVII. század végén protestánsok tulajdonába került, akiktől 1748-ban vették vissza a katolikusok.

2./ Fehérvárcsurgói református és evangélikus egyház történetéből kivonat. /I.rész 4.oldal/.

Kapi Gábor itélőmester által 1721. évben kihallgatott tanuk vallomásai után szerkesztett, s a Sárkeresztur-i református egyház tulajdonában másolatban meglévő "Vallató jegyzőkönyv"-ből származik, melyet Lévai Lajos küldött Pápára.

/Az egyház keletkezése és ágostai hitvallás evangélikusok egyesülése /együttélése/ 1686- tól 1748-ig a kőtemplom elvétele./

A fehérvárcsurgói református egyház Fejér vármegyében fekszik. Székesfehérvártól É-ra, mintegy 16 km-nyire, eléggé termékeny, kies vidéken. Fehérvár előnevét a megyétől vette, hogy Somogy Csurgótól való megkülönböztetésül; tartozik a Dunántul-i Református Egyházkerület Veszrémi Egyházmegyéjéhez. Mint jobbágyság, báró Perényi Imre özvegyéé, gróf Berényi Klárá é vala, akitől, s örököseitől gróf Károlyi György az uradalmat megvásárolván, ma ezt, mint majorátust a néhai gróf fia Károlyi Viktor használja. Gróf Nádasdy Ferenc többek között visszatért 1655-ben a római katolikus hitre, 4o.ooo jobbágyát kényszeritette a katolikus hitre való visszatéritésre. Az esztergomi érsek Szelepcsényi György, aki a protestáns lelkészeket a pozsonyi rendkivüli törvényszék elé idézte - 6o.ooo jobbágyát kényszeritette a római katolikus hitre való visszatéritésre. Egyházunk anyakönyvében csak egy adat van, mely ezen korra vonatkozik, ez a következő:

1736-ban Polgárdi Kertész József lelkipásztor a következőket jegyezte fel:

Keresztes György tudja, hogy Bécs megszállása előtt 25 esztendővel is volt ezen csurgói eklézsiába lutheránus prediká-tor. Kik közül ismerte: Hartzi, Tóth, Fedemési néven levőket. Fedemési idejében Bécs alá menvén a törökök 1683. esztendőben elpusztult a falu. Sokára ismét megszállották a falut: és mivel többen lettek a kálvinisták, ugy hoztak kálomista papot /predikátort/. Első izben 1687-ben Husz Pétert, igy a

református egyház megalakult. Viszont az is kitünik, hogy lakosai már azelőtt is ismerték a reformációt, mivel Csurgón ágostai hitvallásu evangélikus anyaegyház volt, rendes lelkipásztorral, és csakis amikor a törökök által feldulatott a falu, az ágostai hitvallásu lakosok elfogytak. Az ujonnan beköltözöttek legnagyobb részt reformátusok voltak - alakult meg a református egyház. Mondja Keresztes György: a lutheránusok elvették a katolikus templomot, a reformátusok elvették a luteránus templomot, mivel akkor csak egy templom volt Csurgón és ők voltak többen. Folytatás a 4/1 oldalon

3./ sz. kivonat: Csurgó is a csókakői uradalomhoz tartozó régi község volt. 1453-ban a Rozgonyiaké, később pedig a Nádasdyaké volt. II. Lajos király 1522-ben Csurgót több községgel együtt Kanizsay László főispánnak adományozta. Leánya Orsolya Nádasdy Tamás /Vas megyei főispán/ felesége lett. Nádasdy protestáns meggyőződésü földesur volt, s igy birtokán szabadon terjedhetett a reformáció. 1543-ban Székesfehérvár eleste után Csurgó is a török hatalma alá került, s 1683-ban a Bécstől visszavonuló török csapatok feldulták és elpusztitották.

Kanizsay földesur idejében Csurgó is reformáció követője lett és már a XVI. század óta lehettek evangélikus lelkésze, akikről azonban már semmit sem tudunk /mivel 1683-ban minden elpusztult/.

1629-ből származik a legrégibb adat, amikoris a Körmendi zsinaton a reformátusok Csurgót is az "ellenkező" vagyis az evangélikusok között sorolják fel.

1640-ben a Köveskut-i zsinaton Komjáti István csurgói lelkész is jelen volt.

1671-ben a csurgói evangélikusoknak már templomuk is volt. Lelkészei közül ismerjük: Harczi, Tóth, Födimesi István, Miszlai és

Folytatás az 5. oldalon

II.sz.kivonat folytatása:

1721. április 16-án Kapi Gábor itélőbiró által kihallgatott tanuk vallomása: Első tanu Kertész György 8o éves, református vallásu, második tanu Erős Mihály helvét hitvallásu, 65 éves, harmadik tanu Kiss Mihály 75 éves ágostai hitvallásu, negyedik tanu Szabó Gergely 75 éves helvét hitvallásu, valamennyien csurgói lakosok és Hocburg József jobbágyai. Eskü alatt vallották a következőket: 1. kérdés: Tudja-e nyilvánosan tanu, hogy ez helységben lévő templom, oratórium /imaház/, paróchiával, oskolával egyetemben maga emlékezetétől fogvást még a töröknek Bécs alá menetele 1683 előtt is egy néhány esztendőkkel mindenkor Augusztana /lutheránus/ vagy Helvetika /reform/ Comfession /hitvallásu/ levő lakosoké volt-e ? Tartottak-e predikátort, vagy mestert ? Gyakorolták-é hü szolgálatjukat közönségesen és szabadon ? Avagy nem turbáltattak, nem háborgattattak-e predikátorai és iskola mesterei ? Nem vétettek-e el Parochiái, templomai, oskolái ? Ha elvétettek, kik által ? mi módon ? hányadik esztendőben ? és most plébánus-e, vagy predikátor, vagy mindkettő is szolgál és vagyon az helyiségben ?

Ezen kérdésre a tanuk különbözőképpen vallanak. Kertész György, Erős Mihály a következőket foglalhatjuk össze:

Kertész igy felel: Tudja még a török Bécs alá menetele előtt maga emlékezetétől fogva a csurgói templomot hozzátartozó paróchiával együtt Helvetika Confession levők részére valónak lenni. Predikátort mindenkor tartottanak, most is az szolgál.

Erős mihályl igy felel: 45 esztendeje, hogy Csurgón lakok /tehát 1676 óta/ mikor először a helységbe származott, akkor Lutheránusok birodalmában volt a csurgói templom a paróchiával együtt, hallotta ugyan másoktól, hogy azelőtt régi időben a kálvinistáké volt volna; amit a török Bécs alá menetele után csakhamar megint a Helvétikusok

bitodalma alá vissza vetetett, s mind azóta a Cálvinistáké, ahhoz Prédikátort és tartanak, amióta kezekre esett...

A másik két tanu vallomása már megegyezik egymással: Kiss Mihály igy felel: 5o esztendeje /1671-től/ Csurgón lakik, amikor elsőben odaszármazott Augusztana Confession levőké volt a csurgói templom és amikor a török Bécs alá ment azon darab föld elpusztulván: midőn ujabbak megszállották volna a kálomisták a falut, Predikátort vittek be magokkal Csurgóra és a templomot, mely a lutheránusoké volt, magukévá foglalták, akit is mai napig is birnak, predikátor szolgálván benne.

Negyedik tanu: Szabó György 44 éve /1677-óta/ lakik Csurgón vallja, hogy a török Bécs alá menetele előtt a csurgói templom a Lutheránusoké volt. Annak utána egy alkalmatossággal az ott lévő kálvinisták bevitték a magukpredikátorját és a templomot is magukévá foglalták a paróchiával együtt, mely annakelőtte lutheránusoké volt. Még 8 kérdést tettek fel a tanuknak, de az evangélikus egyház hiteles történelme nem teszi indokolttá, hogy feljegyezzük, mert igy is bizonyitottnak látszik. Folytatás a 4. oldalon a 3. sz. kivonattal.

Nemeskéri Orbán Péter nevét.

1683-ban a török pusztitás után a megmaradt evangélikusok lelkészükkel együtt visszatértek a faluba, de ugylátszik, hogy amikor Nemeskéri Orbán Péter lelkész könnyelmüen elhagyta az eklézsiát, a megszaporodott reformátusok elfoglalták az evangélikus parochalis fundust, a templommal együtt.

17oo után a kálvinisták valóban háttérbe szoritották az evangélikusokat. Ekkor még a katolikusok kevesen voltak, mert az 19o3. évi névtár szerint is lélekszáma 1872 volt, és ebből 176 evangélikus, 84o református, 833 katolikus, 14 izrelita volt. A viszály magva ezzel elszóratott a két protestáns egyház között.

1736. február 5-én az evangélikusok és reformátusok egyezséget kötöttek. Miszerint az evangélikusok a három sátoros ünnepen /husvét, pünkösd és karácsony/ lelkészt hozathattak maguknak, aki a templomban istentiszteletet és gyónást tarthat. Viszont kötelezték az evangélikusokat a közös teherviselésre. /Ez az együttélés még az evangélikusoktól elvett templomban volt./

1748-ban a reformátusoktól a római katolikusok vették el a templomot és a parókiát. 1758-tól a csurgói evangélikus gyülekezet a palotai eklézsiához csatoltatott. De ugy látszik, a reformátusokkal kötött egyezség miatt és mivel a törvény által eltiltatott a palotai prédikátor a kiszállástól, a két gyülekezet között nem fejlődhetett ki jó ideig szorosabb kapcsolat. Ezért 1787-ben március 26-án egy kérvényt nyujtottak be az alispánhoz, melyben ujólag Palotához való csatlakozásukat kérték. Kérésük kedvező elintézést nyert, de az evangélikusok nem tudtak belenyugodni, hogy valamikor anyagyülekezet volt, most pedig se iskola, sem tanitó, sem lelkészük nincsen, hanem teljesen a református atyafiak önkényétől függnek. Egyezség volt ugyan, de jó viszony nem elejétől kezdve. Ezt érezték a reformátusok is, hogy az evangélikusoknak igenis vannak jogos igényeik velük szemben, de azért mégiscsak másodrendü szerep jutott a gyülekezeti életben az evangélikusoknak.

Ezért az evangélikusok mindent elkövettek, hogy valamiképpen függetle nitsék magukat.
182o-ban a csurgóiak evangélikus tanitót kértek maguknak, aki az iskola felépitéséig egy magánháznál tanitaná az evangélikus gyerekeket.
1821-ben került is egy tanitó Csurgóra, de csakhamar el kellett mennie. Közben megkezdték a gyüjtést, az evangélikus iskolára és egy imaházra. 9oo Ft gyült össze erre a célra. Még 1821ében az épitési engedély ügyében Bécsben jártak, de sajnos 1822-ben megkapták az elutasitó választ. Sőt a helytartó tanács még tanitó tartását sem engedélyezte és kötelezte az evangélikusokat, hogy továbbrais a reformátusokkal együtt tartsanak tanitót és egymással békességben éljenek.

III. fejezet: Szétválás a reformátusoktól.

3.sz. kivonat folytatása: 182o-ban öntettek egy harangot, mely 138 font sulyu volt, 27o forintba került, mert halottaikat a reformátusoktól való szétválás után harangszó nélkül temették el.
A harang a tanitólak udvarán állt, ott volt elhelyezve.
Németh Zsigmond utóda a csurgói származásu Varga Sándor volt, és 1857-ig működött. Az ő idejére 1856-ra esik a templom épitése.
1856. szeptember 25.-én lerakták a templom alapkövét, az épitkezés több mint 3.7oo forintba került. Az oltárt Lőzinger Bálint készitette el. 1857. nyarán, bár még a templom nem készült el teljesen, de már ott tartották az istentiszteletet. /emlékezés alapján/
Kozma Miklós presbiter, aki jelen is él, arra emlékszik, hogy Gömbös Sándor tanitó többször is emlitette, hogy a templom alaplerakásánál a

kőmüves több előleget is felvett és meglépett vele, és másik kőmüves fejezte be, valamint többen is hallottuk Gömbös tanitótól, hogy az 182o-ban öntött harangot az első világháboru alatt az állam elvitte hadianyag gyártásához alapanyagnak, mivel már egy másik harang is volt, melyet Gömbös Sándor idejében adományból vett az egyház 1913-ban.

1823-ban végre a királytól megkapták az engedélyt, hogy iskolát és templomot épitsenek és tanitót válasszanak. Ezzel megtörtént a reformátusoktól az elszakadás, különválás. 1823-ig az anyakönyvezés a reformátusoknál volt, 1823. után az anyakönyvezés a palotai egyháznál történt. Oratórium /imaház/ céljára ingyen kaptak telket báró Perényi Imrétől, majd egy épületet is vettek tőle looo forintér, mely két szoba, konyha, kamra és egy istállóból állt. A hátulsó szobát iskolának és imaháznak alakitották át, és már 1823. szeptemberben meg is tartották az első istentiszteletet. Első tanitójuk Németh Zsigmond volt, ekkor a gyülekezet létszáma 2oo fő volt./A 2. sz. kivonatból az evangélikus egyház hiteles történelme nem teszi indokolttá, hogy több feljegyzést eszközöljünk, mert igy is bizonyitottnak látszik./

Németh Zsigmond utóda Varga Sándor volt, aki 1857-ig müködött, a harmadik tanitójuk Zathureczky Lajos volt, aki 1858-tól 1878-ig szolgálta a kis gyülekezetet. A temető 1867-ig közös volt a reformátusokkal, ekkor azonban a gyülekezet 3ol n.öl uj temetőhelyet kapott a földesurtól. 1873-ban vettek egy használt orgonát a katolikusoktól 6o forintért, 4 változattal. 1945-ben a háboru alatt teljesen tönkretették. Helyébe harmoniumot szereztek. 1879-től 1897-ig Pöntör István viselte Csurgón a tanitói hivatalt. Templomtetőt 1879-ben több, mint 5oo forint költséggel már javitani kellett. Ekkor

fazsindellyel fedték be a tetőt.
1884-ben az eddigi iskola rossz állapota miatt uj iskolát épitettek. Az épitkezés több mint 6oo forintba került. Pöntör István eltávozása után 1 évig nem volt betöltve az állás. Az udvaron nem volt kut és nyitott volt a konyha. Emiatt nem akadt senki, aki az állást elfoglalta volna. 1899-ben 3oo forintos költséggel ezeket a hiányosságokat pótolták.
Igy 1898-ban Tóth Dániel elfogadta az állást és 19o6-ig müködött Csurgón.
19o3-ban ismét a templomot kellett renováltatni. A költség 1881 korona volt.
19o6-tól 1929-ig Gömbös Sándor volt a tanitó. Gyülekezet 19o8-ban nagy áldozatkészséggel ujra épitkezésbe fogott. A közel 2oo éves tanitói lakás ujjáépitését kezdték meg. A költségek egy részét gróf Károlyi József fedezte. Igy rendbejöttek lassan az egyházi épületek, csak az volt most meg a baj, hogy közben a gyermekek fogytak el az iskolából, mivel a tanulók száma nem érte el a 3o-at 19o6-ban megvonták az állami segélyt. A gyülekezet azonban a megvont 76 korona államsegélyt, csakhogy tanitóját megtarthassa, magára vállalta. 19o8-ban visszakapták az államsegélyt, de 1929-ben a kis létszám miatt megint megvonták, most már véglegesen.
Gömbös Sándor tanitó távozása után kis gyülekezet nehéz helyzetbe került. Iskolájától nem akart megválni, igy olyan nyugdijas, vagy állástalan tanitót keresett, aki a helyi javadalomért is vállalja a munkát. 192o-tól 1936-ig Tóth Aladár, 1936-tól 1939-ig Kovács Sándor, 1939-től 194o-ig Szakáts Dezső, 194o-től 1942-ig Bozsoki László volt a tanitó.

Gömbös Sándor tanitó nevéhez fűződik még 1913-ban tornyot épitettek és a gyülekezet adományából vettek egy harangot, igy kettő harang lett, melyeket felvonták már a toronyba, és megszünt az udvaron lévő harangláb. Továbbá Gömbös idejében készitették a kutat és vettek egy kisebb harangot 1924-ben, mely Budapesten készült "Erős vár a mi Istenünk" felirással, mely harangot az I. világháboru evangélikus hősi halottainak emlékére vették. Benne van az elesett evangélikus hősök neve; Kozma P. János, Kiss F. János, Kozma József, /hősi halott volt még Kozma Kálmán, Simon János, de ezek még akkor csak eltüntnek voltak nyilvánitva, igy a harangban a nevük nem szerepel./

Megismételve Gömbös Sándor tanitó távozása 1929-ben nagy veszteség volt a gyülekezetnek.

A második világháboru is 3 hősi halottat szedett áldozatul az evangélikus egyház soraiból: Molnár Lajos, Kozma Kálmán és Szőlősi István, "nyugodjanak békében". Sulyos veszteség volt a 8 hősi halott az evangélikus egyháztól, s az 1945 utáni életben megerősödött ateista világnézet hatására az ingadozók lemorzsolódtak.

1929-től 1936-ig Tóth Aladár, majd Kovács Sándor, Szakáts Dezső, Bozsoki László voltak a tanitók fentebb jelzett időben.

1948-ig az iskola államositásáig Hetlinger Pál a tanitó és lévita.

1950-től 1951-ig dr Ittzés István belmissziói munkás volt a gyülekezet lelkipásztora. Utána az ujabb átmeneti nehézségeknek a Székesfehérvárhoz csatolás vetett végett. Ennek reményében nyert Csurgóra kihelyezést 1953 nyarán Madocsai Miklós székesfehérvári segédlelkész, emellett a fehérvári szórványok gondozója, majd 1954-ben utódja Varga Árpád. Ezután 1955-ben pár hónapig szükségszerüen gondozta, mint Fejér-Komáromi esperesi segédlelkész a gyülekezetet

Zsigmondy Árpád, aki még az évben elődeihez hasonló beosztást is kapott. Közben 1955. december 2o.-án az Északi-Egyházkerület Tanácsa kimondta, az átcsatolást. 1956-ban a templomot régibb eltervezés szerint 1oo éves évfordulójára kivül-belül megujitotta és orgonáját megjavitotta a leányegyház-község.

A székesfehérvári evangélikus egyház Nagy Tibor lelkipásztora végzi a lelki gondozást Fehérvárcsugón az evangélikus gyülekezetben, és Kozma Károly gondnoksága alatt a fehérvárcsurgói evangélikus templom Luther Márton 5oo. éves születése emlékére, valamint a reformáció 5oo. éves emlékére kivül-belül tatarozást nyert. Uj keritést kapott az utcafronton, a gyülekezet áldozatos készségéből, adakozásából 26.55o Ft -ot adományozott erre a célra, valamint 3o.ooo Ft egyházmegyei segélyt kapott a gyülekezet és 13.ooo Ft készpénzkészletünk volt, és 3o.ooo Ft értékü társadalmi munka árán végeztük el a tatarozást.

Luther szobor felállitására-Budapesten felállitandó- 1.ooo Ft adományt juttatott el a gyülekezet.

Keresztelés: 1958-tól 1982-ig van anyakönyvezve.

Halálozás: 1858-tól 1982-ig van anyakönyvezve.

Esketés: 1953-tól 198o-ig van anyakönyvezve, a székesfehérvári evangélikus egyház lelkészi hivatalánál, fehérvárcsurgói egyházra vonatkozóan.

Az emlékezetből felvett történelmi adatokat az alábbi presbiterek aláirásukkal hitelesitik:

Kozma Károly
gondnok

Kozma József
pénztáros

Kozma Miklós
presbiter

Kozma Lajos
presbiter

Kozma János
presbiter

Nagy Tibor
lelkész